

Filozofia śmierci

Filozofia pyta o śmierć

I. Co to jest śmierć?

- rozłączenie ciała i duszy
- nieunikniony koniec życia biologicznego – śmierć naturalna
- koniec osobowej tożsamości człowieka
- zapadnięcie w nicość czy początek?

II. Czy poza śmiercią coś istnieje?

III. Jakie powinniśmy zajmować stanowisko wobec śmierci?

Nasze pojmowanie śmierci określa podstawy życia.

- śmierć jako zjawisko naturalne (do XX w.)
- medykalizacja śmierci, śmierć jako tabu:

Philippe Aries „śmierć odwrócona”. Śmierć zostaje wyparta z codziennego życia ludzi, nie mówi się o niej, nie wymienia, ludzie już nie umierają, ale „odchodzą”, „opuszczają nas”.

„Śmierć przestano uważać za konieczne zjawisko naturalne [...] Gdy nadchodzi śmierć, uważa się ją za przypadek, rezultat niemocy lub jakiejś niezręczności, coś o czym trzeba szybko zapomnieć. [...] Śmierć musi być zatem dyskretna: „na czubkach palców”.

Ph. Aries, *Antropologia śmierci. Myśl francuska*, Warszawa 1993, s. 262-263.

IV. Skąd wiemy o śmierci?

- doświadczenie umierania innych
- życie ludzkie jako umieranie: św. Augustyn (umiera ciało, śmierć jako wyzwolenie duszy do życia z Bogiem; śmierć duszy – grzech)
- samoświadomość śmierci – nasza egzystencja zmierza ku śmierci
(M. Scheler, S. Kierkegaard, M. Heidegger)
- śmierć jako utrata ukochanych ludzi, którzy umarli przed nami (G. Marcel)
- czy śmierć można „zrozumieć” – Wilhelm Kamlah (nie; śmierć to doświadczenie)

V. Czy śmierć ma sens?

Każde pytanie filozoficzne o śmierć to pytanie o możliwość/brak możliwości sensu śmierci.

Śmierć jest zawsze obecna – kim jest człowiek?

- Rozum a śmierć
- Śmierć jako mit

➤ **Śmierć jako mit:**

1/ Księga Rodzaju: nieśmiertelność – grzech – śmierć – nieśmiertelność

2/ śmierć ofiary, która służy życiu

3/ śmierć jako ontologiczny warunek życia (filozofia życia; M. Scheler: biologiczna śmierć indywiduum jako ofiara dla gatunku)

4/ śmierć jako ocalenie innej osoby: mit o Alkestis

śmierć Jezusa: chrześcijańska idea zbawienia (eschatologiczne usprawiedliwienie śmierci)

Śmierć Alkestis

(Angelika Kauffmann 1790)

Normatywna narracja istnienia świata

I. Życie (bycie żywym) jako wartość:

1/ istnienie/bycie przemija jako odzwierciedlenie prawdziwego Bycia; konkretny człowiek jest złudzeniem, cieniem prawdziwej, abstrakcyjnej istoty (physis) – tradycja platońska;

2/ bycie/istnienie nie jest, ale staje się/dzieje się (tradycja jońska, Arystoteles, neonaturalizm).

Wartości istnieją realnie. Wartość to to, co powinno/lub nie powinno być.

Wartościowanie (czynienie czegoś wartościowym pozytywnie/negatywnie) to proces działania podmiotu.

Wartości i wartościowanie (normatywność Bycia) są kreowane, realizowane i reprodukowane przez podmiot (człowieka jako istotę biotyczno-aksjologiczną) > **etyka ewolucyjna.**

Nie trzeba doświadczać empirycznie danego stanu, by go wartościować.

Normatywność

- > preferencyjno-powinnościowy (wartościowy) sposób bycia faktów
- > aprobatywny/dezaprobatywny charakter wypowiedzi dotyczących ludzkich działań, motywacji, postaw odniesionych do sytuacji aksjologicznych
- > wypowiedzi te mają charakter postulatywny lub preskryptywny

Normatywność moralna = osobowe bycie odpowiedzialnym

Normatywny: odnoszący się do norm; ustalany/objęty normami/normowaniem.

Relatywizm

Relatywność – cecha Bytu, coś jest piękne, dobre, złe ze względu na interesy człowieka.

Istnienie jest zmienne (diachroniczne), powoduje stan różnorodności (synchronia).

Człowiek poszukuje normatywnych stałości.

Relatywizm – stanowisko uzależniające obowiązywanie rozwiązań metaetycznych i twierdzeń normatywnych od inicjatywy duchowej, emocjonalnej, wolicjonalnej, intelektualnej człowieka lub uznania ich przez daną społeczność za obowiązujące w określonej sferze.

Relatywizm deskryptywny w wersji mocnej (fenomenalizm, pozytywizm)

istnieje tylko rzeczywistość zmysłowo zmienna i różnorodna,
nie istnieje rzeczywistość noumenalna (rzeczy same w sobie).

wersja umiarkowana (fenomenologia, esencjalizm, neonaturalizm):
można na poziomie teoretycznym formułować (rekonstruować lub projektować)
prawidłowości (konieczne regularności) w formie praw nauki.

Relatywizm metaetyczny

stanowisko, które odnosi się do procedur uzasadniania ocen i norm moralnych oraz wartości logicznej twierdzeń moralnych.

- uznaje pluralizm znaczeń i systemów przekonań moralnych
- nie istnieje uniwersalna metoda lub kryterium rozstrzygania słuszności/prawdziwości między poglądami moralnymi i argumentacjami
- relatywizm metaetyczny odnosi się do sądów normatywnych, a nie ich przedmiotu

Metaetyka

- dziedzina interpretacji istoty sporu moralnego;
- wybór metodologii uzasadniania konkluzji nakazowo-zakazowych w sferze moralności.

Procedury uzasadniania postulatów normatywnych:

- 1/ wprowadzanie jedynej prawdy objawionej;
- 2/ metodologiczna umowa – intersubiektywnie akceptowalne wnioski moralne.

Dogmatyzm

- posługuje się bytami/pojęciami hipostazowanymi (niedowodliwymi) jako źródłami wszelkiej normatywności i powinności;
- nie jest w stanie podać podstawy uogólnienia norm i modelu przejścia od „jest” do „powinien”
- nie akceptuje kulturowego pluralizmu poglądów
- dąży do monopolizacji świadomości społecznej

Metafizyka śmierci

1/ okres przedsokratejski – mit Dionizosa „niezniszczalne życie”

Anaksymander – Arche, Początek, Nieskończone obejmuje stawanie się i przemijanie.
Śmierć jednostkowa przestaje istnieć w odniesieniu do większej całości.

2/ **Pitagoras** – dualizm ciało – dusza; nieśmiertelność duszy, idea wędrówki dusz;
mroczny świat zmarłych Homera – pola elizejskie w filozofii orfickiej.

3/ **Platon**: dusza jest nieśmiertelna; śmierć to odłączenie duszy od ciała.

Eros jako dajmon pośredniczy między boskością i śmiertelnością

Człowiek odnajduje siebie w dążeniu do uczestniczenia w ponadludzkim; spotkanie z „prawdziwie Istniejącym”.

Anamnesis – przypominanie, preegzystencja duszy; dusza przebywając w ciele traci czystość.

Człowiek (dusza) trzy istoty: Człowieka (logos, rozum), lwa (odwaga, wola) i wielogłowe monstrum (namiętność).

Stoicy

Zenon z Kition (333-265 p.n.e.) *apathia* „spokój duszy”

Panaitios (180-112 p.n.e.) śmierć to powrót do Wszystkiego.

Śmierć jest bez znaczenia; istotny jest stosunek do niej. Skutek:

w filozofii greckiej na długi czas zaprzestano niemal stawiać pytania o naturę duszy, jej pochodzenie, a w szczególności o jej los po śmierci.

Powrót alternatywy: śmierć to nie-byt czy też moment przejścia do innego miejsca (**Cycero, Seneka**).

Epikur

- > mechanistyczne rozumienie śmierci
- dobro i zło są uwarunkowane poznaniem
- dopóki jesteśmy nie ma śmierci, gdy jest już śmierć nie ma nas.

Chrześcijaństwo

Stary Testament: Bóg żywych, śmierć oddalenie od Niego.

„Środowisko śmierci nie jest święte, lecz jest bardzo niebezpiecznie zanieczyszczone”.

Nowy Testament – wskrzeszenie zmarłych, śmierć Jezusa Chrystusa.

Człowiek jako całość obraca się w proch; panowanie śmierci zostanie przełamane przez przyście Boga.

Powrót do hellenistycznej koncepcji nieśmiertelności duszy.

Arystoteles/Awerroes/św. Tomasz z Akwinu

Arystoteles: - przewycięzenie platońskiego dualizmu ciała i duszy; człowiek jeden byt

- dusza wegetatywna/dusza duchowa
- człowiek: animal rationale, istota rozumna obdarzona logosem
- brak jednoznacznej odpowiedzi na pytanie o śmierć

Awerroes (1126-1198)

odrębność duszy i umysłu czynnego (jeden dla wszystkich ludzi, w momencie śmierci powraca do powszechnego ducha).

św. Tomasz z Akwinu

- Śmierć to rozłąka duszy i ciała
- nie jest wyzwoleniem duszy z ciała
- w rozłące ciała i duszy umiera człowiek
- niezniszczalna dusza pomostem między śmiercią i wskrzeszeniem u kresu czasów
- człowiek – przenikanie materii przez ducha

Nowożytność

Kartezjusz:

- odnowienie dualizmu ciała i duszy
- śmierć końcem maszyny nazywanej ciałem
- nauka pokona śmierć ciała i duszy
- śmierć nie dotyczy duszy
- pojęcie śmierci naturalnej

Kant

- „Ja myślę” – samoświadomość; świadomość własnego myślenia
- o duszy i nieśmiertelności nic nie możemy wiedzieć
- utożsamienie ludzkiej woli z prawem moralnym
- poszanowanie godności człowieka
- postulat przyszłego życia po śmierci
- postulaty rozumu praktycznego: Bóg, wolność, nieśmiertelność
- urzeczywistnianie najwyższego dobra – człowiek coraz bardziej przybliża się do celu swego rozumu

Artur Schopenhauer (1788-1860)

- od śmierci, od trwogi śmierci rozpoczyna się poznanie Wszystkiego
- religia i systemy polityczne to „odtrutki na pewność śmierci”
- św. Augustyn: „Niechęć do życia ciążyła mi, ale równie wielkim ciężarem był lęk przed śmiercią”
- wola życia: człowiek jest w niemożliwym do rozwiązania sporze między pragnieniem i zaspokojeniem

-
- człowiek znosi taką egzystencję tylko ze strachu przed śmiercią
 - świat jest wyobrażeniem naszej świadomości
 - śmierć to koniec naszej jednostkowości
 - powrót do głębi (brak czasu, przestrzeni, wielości, jednostkowości)
 - śmierć: kara i wyzwolenie

Egzystencjalizm

Soren Kierkegaard: śmierć jest pewna, nie znamy jej momentu, człowiek może ująć moment egzystencjalnej rzeczywistości

Karl Jaspers:

- trzy płaszczyzny: byt empiryczny (Dasein), duch (świadomość ogólna), egzystencja
- odrzucenie filozoficznej wiary w nieśmiertelność i chrześcijańskiej wiary w zmartwychwstanie

Jean-Paul Sartre: narodziny i śmierć to przypadkowe fakty, nie rozporządzamy nimi.

- człowiek rodzi się niczym i jest tylko tym, czym sam siebie ustanowi
- śmierć jest absurdem

Albert Camus: pewność śmierci jest podstawową częścią absurdu naszej egzystencji.

- absurdalność naszego istnienia wymusza pytanie o sens życia i myślenia
- akceptacja skończoności i śmierci czyni człowieka zdolnym do wolnego kształtowania tejże skończoności (naszego życia)